

Switłana Krawczenko

Wydział Filologii i Dziennikarstwa

Wschodnioeuropejski Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki

Łuck, Ukraina

ROZWÓJ RUCHU KOBIECEGO W UKRAINIE

Abstract. An article devoted to the development of the Ukrainian women's movement, which was shaped in two directions on two separate areas. The lands of eastern and central Ukraine were under the Russian partition, the lands of western Ukraine – under the Austrian partition. The socio-political situation in these countries conditioned the development of women's movement in these areas. In both partitions, it was possible to find common slogans referring to independence and women's rights. Ideas of the Ukrainian feminist movement found themselves in the pages of women's magazines. These magazines were published by the founder of Ukrainian feminism, the writer Natalia Kobryńska. After 1918, the development of the Ukrainian women's movement developed in the territories of the Second Polish Republic, in Galicia and in Volhynia. At the same time, the women's movement developed in the environment of Ukrainian emigration in the areas of Western and Central Europe and North America. The development of the women's movement was related to the activities of women's organizations and the functioning of magazines. Whereas in the eastern territories of Ukraine, which were in the Soviet Union, the Soviet authorities used the rights and movement of women for their political purposes. The Soviets were propaganda about the authorities taking care of women. The Soviets have succeeded in establishing the belief that the authorities care for women's rights and the women's movement has the right to achieve their goals. In the Soviet Union, the truth about women's rights was different. Women were exploiting, their role in a marginal society. The Ukrainian women's movement has gained a new spirit during the independent Ukraine at the end of the 20th century. At that time, the circles and the women's organization were banned during the Soviet regime. Before the women's movement there were new goals: in this the most important participation in the fight for building a civil society, for the modernity of the state. The events of 2013–2014, the Kiev Maidan and the war in the south of Ukraine set new challenges ahead of the feminist movement. At present, the Ukrainian feminist movement actively participates in social life, creating new solutions, pursuing the civilizational goals Ukraine is facing.

Key words: Ukrainian women's movement, magazines, ideological principles of feminism, civilization goals.

Streszczenie. Artykuł poświęcony jest rozwojowi ukraińskiego ruchu kobiecego, który kształtował się w dwóch kierunkach na dwóch oddzielnych terenach. Ziemię wschodniej i środkowej Ukrainy były pod zaborem rosyjskim, ziemię zachodniej Ukrainy – pod zaborem austriackim. Sytuacja społeczno-polityczna w tych państwach uwarunkowała rozwój kobiecego ruchu na tych terenach. W obu zaborach można było znaleźć wspólne hasła odwołujące się do niepodległości i praw kobiet. Jednak to na zachodniej Ukrainie zostały sformułowane zasadnicze idee ukraińskiego ruchu feministycznego. Idee ukraińskiego ruchu feministycznego znalazły się na łamach czasopism kobiecych. Czasopisma te były wydawane przez założycielkę ukraińskiego feminizmu pisarkę Natalię Kobryńską. Po roku 1918 ukraiński ruch kobiecy rozwijał się na terenach II Rzeczypospolitej, w Galicji i na Wołyniu. Jednocześnie ruch kobiecy rozwijał się w środowisku emigracji ukraińskiej na terenach Europy Zachodniej i Centralnej oraz Ameryki Północnej. Rozwój ruchu kobiecego był związany z działalnością organizacji kobiecych i funkcjonowaniem czasopism. Natomiast na wschodnich ziemiach Ukrainy, które znalazły się w Związku Sowieckim, władze sowieckie wykorzystywały prawa i ruch kobiet do swoich celów politycznych. Sowietom udało się w społeczeństwie ugruntować przekonanie, że prawa kobiet są respektowane, a ruch kobiet ma prawa do realizacji swoich celów. W Związku Sowieckim prawda o prawach kobiet była inna. Kobiety były wyzyskiwane, ich rola w społeczeństwie marginalna. Nowego ducha ukraiński ruch kobiecy zdobył już w okresie Ukrainy niepodległej w końcu XX w. Wówczas zostały wznowione kółka i organizacje kobiece zakazane w okresie reżimu radzieckiego. Przed ruchem kobiet stanęły nowe cele, w tym najważniejszy: udział w walce o budowę społeczeństwa obywatelskiego, o nowoczesność państwa. Wydarzenia lat 2013–2014, kijowski Majdan i wojna na południu Ukrainy postawiły przed ruchem feministycznym kolejne wyzwania. Aktualnie ukraiński ruch feministyczny aktywnie uczestniczy w życiu społecznym, kreując nowe rozwiązania, dąży do celów cywilizacyjnych, przed którymi stoi Ukraina.

Słowa kluczowe: ukraiński ruch kobiecy, czasopisma, ideologiczne zasady feminizmu, cele cywilizacyjne.

Do roku 1991, czyli momentu upadku Związku Radzieckiego, odzyskania niepodległości i reaktywowania państwa ukraińskiego, ruch kobiet na ziemiach ukraińskich rozwijał się w kontekście walki o cele społeczne i narodowe, o niepodległość. Ukraiński ruch kobiecy różnił się więc zdecydowanie od kobiecego ruchu zachodnioeuropejskiego, gdzie te problemy należały do przeszłości.

Ruch kobiecy na ziemiach ukraińskich w XIX w. kształtował się w dwóch kierunkach. Było to związane z odmiennymi problemami kobiet ukraińskich żyjących na ziemiach wschodniej i środkowej Ukrainy pod zaborem rosyjskim i tymi, które

mieszkały na obszarach zachodniej Ukrainy, pod zaborem austriackim. Obydwa państwa zaborcze reprezentowały wszakże odmienne systemy polityczno-gospodarcze. Kobiety ukraińskie musiały się więc borykać z problemami, jakie funkcjonowały w każdym z tych państw. Wspólnymi hasłami pozostawała niepodległość i prawa kobiet.

Ukraiński ruch kobiet był inspirowany walką z dyskryminacją płciową. Wynikało to z tego, że kobiety ukraińskie żyły w państwach postfeudalnych, gdzie nadal dominował prymat mężczyźn wynikający ze zwyczajów i prawa społecznego. W dużym stopniu ruch kobiet w Ukrainie rozwijał się pod wpływem tendencji płynących z Zachodniej Europy i Ameryki Północnej, był jednak bardzo ograniczony warunkami społeczno-politycznymi istniejącymi w tak zacofanych państwach, jakimi były Cesarstwo Rosyjskie i Cesarstwo Austro-Węgierskie. Pierwsze Organizacje kobiece pojawiły się w połowie XIX w. na terenach Ukrainy wschodniej w Charkowie i Kijowie jako filie organizacji rosyjskich. Były one związane z dobroczynnością i walką o równy start w szkolnictwie, w tym prawo kobiet do studiów wyższych.

Pierwsza organizacja – Товариство допомоги вищій жіночій освіті (Towarzystwo pomocy wyższemu wykształceniu kobiet) powstała w roku 1840. Była aktywnie wspierana przez przedstawicieli organizacji społecznej Стара Громада (Stara Hromada). W roku 1860 władze rosyjskie przyznały kobietom prawo do kształcenia wyższego. Jednak proces ten postępował bardzo powoli i przez wiele lat było to martwe prawo. Dopiero w roku 1878 zostały w Kijowie założone Wyższe kobiece studia (Вищі жіночі курси в Києві), a w Charkowie – w roku 1880.

Pierwsze koło kobiet w Kijowie zostało założone dopiero w roku 1884. Przewodniczącą tej organizacji kobiecej stała się ukraińska działaczka społeczna Ołena Dobrograjewa¹. Przedstawicielki organizacji aktywnie działały na polu organizowania i wspierania funkcjonowania szkół niedzielnych. Wśród działaczek, które opiekowały się szkołami niedzielnymi dla kobiet, była również znana pedagogożka ukraińska końca XIX – początku XX w. Chrystyna Ałczewska². Oprócz szkół niedzielnych niektóre z przedstawicielek ruchu kobiet uczestniczyły w ruchu rewolucyjnym w drugiej połowie XIX w. (Perowska, Żelabowa) [Zhinochy'j rux, 1993: 693–696].

¹ Ołena Dobrograjewa (1864–1888), ukraińska działaczka społeczna. W roku 1886 założyła literacko-naukowe czasopismo we Lwowie, które było dodatkiem do znanego czasopisma „Batkivszczyzna”. Utrzymywała kontakty z Iwanem Frankiem, Mychajłem Dragomanowym i innymi znanymi działaczami ukraińskimi. Zmarła na chorobę płuc w wieku 25 lat. Została pochowana w Mentonie we Francji.

² Chrystyna Ałczewska (1841–1920), nauczycielka, założycielka niedzielnej szkoły dla kobiet w Charkowie, którą utrzymywała z własnych środków. Popierała tworzenie szkół dla biednych. Walczyła przez całe życie o edukację, studia wyższe dla kobiet. Jest autorką wielu podręczników, obowiązkowych lektur i prac pedagogicznych.

Kolejne koło kobiet powstało w Kijowie w roku 1901. Była to tak zwana Kobięca Hromada, która w roku 1919 wstąpiła do Rady Międzynarodowej Kobiet. Te organizacje ideologicznie były przede wszystkim socjalistycznymi, a feminizm był dodatkowym frontem walki. Na swoich sztandarach nosły więc przede wszystkim hasła praw dla ludu pracującego, a dopiero potem praw dla kobiet.

Jednocześnie na ziemiach ukraińskich pod zaborem rosyjskim od roku 1867 kobiety rozwijały działalność charytatywną. Pod auspicjami Czerwonego Krzyża i innych tego typu organizacji dobroczynnych w latach 1880–1890 w Kijowie założone zostały liczne szpitale dla biednych i schroniska. Działalność ta nie wynikała z idei feministycznych, lecz z ogólnego trendu, w myśl którego kobiety we wszystkich zaborach, jak również w całej Zachodniej Europie angażowały się w działalność dobroczynną.

Na terenach Ukrainy zachodniej organizacje kobiece zaczęły powstawać w drugiej połowie XIX w. Pierwsza taka organizacja zainicjowała działalność w Stanisławowie w roku 1884 pod nazwą Товариство руських жінок (Towarzystwo ruskich kobiet). Na jej czele stanęła znana pisarka i działaczka społeczna Natalia Kobryńska³.

W roku 1893 we Lwowie powstał Klub Rusynek, który prowadził swoją działalność wśród kobiet wiejskich. Później klub o takim samym profilu działalności powstał na Bukowinie w Czerniowcach, gdzie pierwsze organizacje kobiet pojawiły się z inicjatywy miejscowej działaczki społecznej Konstantyny Malickiej⁴.

Pierwsze dziesięciolecie XX w. to okres wzmożonej aktywności ruchu kobiet w Ukrainie. Kobiece organizacje powstały prawie we wszystkich miastach zachodniej Ukrainy, jak również na emigracji w Polsce, Czechosłowacji, Australii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie. Na początku lat 20. XX w. te kobiece organizacje były połączone w Związku Ukrainek. Do ukraińskiego ruchu kobiet, który w pierwszych dziesięcioleciach XX w. przekształcił się w międzynarodowy, dołączyła znana działaczka Milena Rudnicka⁵.

Od początku swojej działalności kobiecy ruch w Ukrainie zachodniej prowadził aktywną pracę wydawniczą. Chodziło o cele propagandowe, popularyzację idei feministycznych, a także walkę o interesy kobiet i ukazywania ich problemów.

³ Natalia Kobryńska (1855–1920), założycielka ukraińskiego ruchu feministycznego w zachodniej Ukrainie. Założycielka ukraińskich czasopism kobiecych, popularyzatorka idei feministycznych w licznych utworach literackich i publicystycznych.

⁴ Konstantyna Malicka (1872–1947), ukraińska pisarka, działaczka społeczna, pedagożka, przedstawicielka organizacji kobiecych na Bukowinie i w Galicji.

⁵ Miłena Rudnicka (1892–1976), ukraińska pisarka, działaczka społeczna i polityczna na terenach Ukrainy zachodniej, pedagożka, dziennikarka, prezeska Związku Ukrainek, reprezentowała Ukrainę w wielu instytucjach międzynarodowych.

Natalia Kobryńska – niezwykle popularna ówczesnie pisarka i działaczka społeczna – wsparta przez liczne grono znanych Ukrainek ze wschodniej Ukrainy, m.in. takich jak pisarka i działaczka społeczna Olena Pciłka, była inicjatorką opublikowanego w roku 1887 we Lwowie almanachu *Perszyj winok* (Перший вінок). W historii Ukrainy to był pierwszy zbiór wydany przez kobiety.

W latach 1893, 1895 i 1896 w Stryju przez Natalię Kobryńską i z poparciem pisarek ze wschodniej Ukrainy Oleny Pciłki, Hanny Barwinok, Ludmiły Staryckiej, a także Łesi Ukrainki i innych znanych pisarek zostały wydane trzy kolejne numery czasopisma kobiet „Nasza Dola”.

Na łamach tych czasopism autorki po raz pierwszy na terenach Ukrainy ukazywały społeczno-socjalne i polityczne położenie kobiet ukraińskich w granicach imperiów rosyjskiego i austro-węgierskiego. Artykułowane były również ideowe zasady ruchu kobiet.

Na początku XX w. we Lwowie (1908) wydawano czasopismo „Meta”, na łamach którego prezentowany był program feministyczny. Czasopismo redagowane było przez Darię Starosolską⁶. Czasopismo było nakierowane na odbiór przez specyficznego czytelnika: członków kobiecych organizacji społecznych oraz inteligencję. Redakcja promowała idee emancypacji kobiet przede wszystkim za pomocą edukacji, podniesienia poziomu kulturalnego kobiet. Na łamach dwutygodnika pisano o działalności kobiecych organizacji ukraińskich, polskich, rosyjskich i z innych krajów Europy Zachodniej, w tym Austrii, Niemiec i innych. W wystąpieniach publicystycznych mówiono o celach kobiet, o szansach na uzyskanie przez kobiety prawa wyborczego, nie tylko w Ukrainie, ale też we wszystkich krajach, gdzie widziano taką możliwość. Wśród autorów publikacji były m.in.: redaktorka D. Starosolska, pisarka ukraińska Ch. Ałczewska, działaczki społeczne K. Cetkin, V. Cepler i in.

W połowie XX w. na terenach zachodniej Ukrainy były wydawane także kobiece czasopisma „Nasze Diło” (1912, red. O. Kisylewska), „Nasza Meta” (1919–1920), „Żinoczij Wisnyk” (1921, red. M. Rudnicka), „Żinocza Dola” (1925), „Żinoczij Gołos”, „Żinka” (1935).

Inna sytuacja związana z wydawaniem tytułów prasowych nakierowanych na potrzeby kobiet występowała we wschodniej i środkowej Ukrainie. Zarówno w okresie Rosji carskiej, jak też w okresie Rosji radzieckiej wydawanie czasopism ukraińskich kobiet było tam prawie niemożliwe. Bardzo krótko w Kijowie w roku 1917 w okresie Ukraińskiej Republiki Ludowej (UNR) było wydawane czasopismo „Żinoczij Wisnyk”. W dobie rządów radzieckich pojawiły się czasopisma,

⁶ Daria Starosolska (1881–1941), działaczka społeczna, muzyk, redaktorka, pisarka. Urodziła się i pracowała we Lwowie. Represjonowana przez Sowieców. Wywieziona w roku 1940 do Kazachstanu, gdzie zginęła w 1941 r.

które nazywane były kobiecymi, jednak żadnego stosunku do ruchu kobiecego nie miały. Wśród nich: „Selianka Ukrainy” („Селянка України”), „Kołgospnysia Ukrainy” („Колгоспниця України”), „Radianska Žinka” („Радянська Жінка”).

W dobie radzieckiej na terenach USSR prawnie zadeklarowano równoprawność kobiet i mężczyzn. Zorganizowano „żinwiddiły” (жінвідділи) i „żinrady” (жінради), które w teorii powinny zajmować się sprawami kobiet w przedsiębiorstwach produkcyjnych, instytucjach i organizacjach. Jednak w praktyce równoprawnienie w radzieckim wydaniu nakładało na kobiety podwójne obowiązki w rodzinach, dozwolone było zatrudnienie kobiet przy ciężkich pracach, wymagających wysiłku fizycznego. Kobiety bez żadnych możliwości protestu były wyzyskiwane politycznie i psychologicznie (Smol’nička, 2011; Pagirya, 2012).

Natomiast prawdziwy rozwój feminizmu miał miejsce w środowisku emigracji ukraińskiej w Kanadzie, Stanach Zjednoczonych, Europie Zachodniej. W roku 1948 z inicjatywy diaspory została założona Światowa Federacja Ukraińskich Kobiecth Organizacji.

Kolejny etap rozwoju ukraińskiego ruchu kobiet na terenach dzisiejszej Ukrainy – to druga połowa i koniec XX w. W odróżnieniu od ruchu europejskiego w okresie zaboru radzieckiego ten ruch był połączony z ideami walki o niepodległość Ukrainy i działalnością organizacji podziemnych, które prowadziły nielegalną działalność wydawniczą. Publikowane było takie czasopismo, jak: „Ukraiński Wisnyk” („Український Вісник”) i utwory tak zwanego „Samwydawu” („Самвидав”). „Самвидав” – po ukraińsku – to podziemne publikacje i rozpowszechnianie utworów literackich oraz publicystycznych zakazanych przez władzę radziecką. Władze uznawały je za szkodliwe i wrogie ideologii komunistycznej. W tą działalność wywrotową przeciw skostniałej władzy radzieckiej włączyły się kobiety z tak zwanej generacji lat sześćdziesiątych. Oprócz podziemnej działalności wydawniczej członkowie ruchu organizowali czytelnictwo zakazanych lektur, wystawy, spektakle, wykłady, wieczory pamięci, twórcze spotkania i inne. Działania te, które władze uznawały jako antysowieckie, realizowali intelektualiści, pisarze, malarze – przedstawiciele inteligencji ukraińskiej ze wspomnianego już pokolenia lat sześćdziesiątych (шістдесятників). Była to wewnętrzna opozycja do rządów radzieckich, do systemu stworzonego przez Moskwę, niszczącego rozwój intelektualny, narodowość i możliwość realizacji jednostki. Wśród przedstawicieli pokolenia lat sześćdziesiątych aktywizujących się na tym polu było wiele znanych kobiet ukraińskich, działaczek społecznych, jednak ich działania nie wyróżniały idei feministycznych z ruchu polityczno-społecznego oporu. Idee ruch kobiecego włączały się w tę działalność, która ówczesnie była nadrzędna (Bazhan, 2013, s. 641).

Do najwybitniejszych reprezentantek pokolenia lat 60. należała malarka Ałła Gorska i poetka Lina Kostenko. Ałła Gorska to organizatorka i członek klubu twórczej młodzieży „Сучасник” („Всpółczesny”), który stał się ogniskiem ukraiń-

skiego życia kulturalnego w Kijowie w połowie lat 60. Uczestniczyła we wszystkich wydarzeniach społeczno-kulturalnych, wspólnie z innymi pisarzami ukraińskimi odkryła mogiły pomordowanych przez NKWD w Bykiwni koło Kijowa i szeroko rozpropagowała ten fakt, publicznie przedstawiając go ówczesnym władzom. Od początku masowych represji Ałła Gorska występowała w obronie swoich kolegów – odwiedzała ich w więzieniach, organizowała pomoc materialną, a dla ich rodzin wsparcie moralne. W roku 1968 podpisała wspólnie z innymi (139 działaczami kultury i nauki) list-protest przeciwko represjom skierowanym wobec dysydentów. Stała się przeciwniczką władzy radzieckiej. Była inwigilowana. Służby specjalne nie pozwalały jej uczynić samodzielnie żadnego ruchu. W końcu w centrali zdecydowano się na radykalne posunięcie – jesienią w 1970 r. malarka została zamordowana w brutalny sposób w mieszkaniu teścia pod Kijowem (Gors'ka, 1996, s. 240).

Lina Kostenko to poetka pokolenia lat 60., aktywna uczestniczka ruchu dysydenckiego. Za poglądy polityczne i reprezentowaną pozycję społeczną jej utwory zostały zakazane w Ukrainie do drugiej połowy lat 70. W rezultacie poetka całkowicie wyłączona została z procesu literackiego. Pierwszy tom jej poezji został opublikowany dopiero w roku 1977. Natomiast utwory Liny Kostenko były znane w społeczeństwie ukraińskim za sprawą podziemnej działalności wydawniczej. Publikowano je na łamach „Samwydaw”, również były powielane i rozpowszechniane w rękopisach. Podobnie jak i Ałła Gorska, Lina Kostenko podpisała list-protest przeciwko represjom, za co była bez przerwy krytykowana i prześladowana przez władze radzieckie (Dzyuba, 2009, s. 222).

Dopiero po roku 1991 – po przywróceniu państwowości – w niepodległej Ukrainie powstało kilka organizacji kobiecych zakazanych w okresie władzy rządów radzieckich – „Sojusz Ukrainek”, „Żinocza Hromada” i inne. Pojawiły się liczne kluby kobiet (biznesowe, sportowe, społeczne i in.). Ten etap wyróżnia się ogromnym wzrostem aktywizacji społecznej kobiet. Niemalże od momentu powstania samodzielnego państwa organizacje kobiece Ukrainy rozpoczęły aktywną współpracę z kobiecymi organizacjami ukraińskimi na emigracji.

Od 2014 r., tj. od początku agresji Rosji na wschodzie Ukrainy, spostrzegamy proces aktualizacji roli kobiety w społeczeństwie i powstanie takiego problemu jak „Kobiety i wojna: tragizm bohaterstwa i ofiary”. Kobiety ukraińskie – „ciche bohaterki” pomagały walczyć na Majdanie i ginęły razem z mężczyznami. W walkach w Kijowie jesienią 2013 r. i zimą 2014 r. zginęły trzy kobiety: Olga Bura (28 lat), Ludmiła Szeremet (70 lat), Antonina Dworaniec (61 lat – została zabita na barykadach 18 lutego).

W styczniu 2014 r. na Majdanie została założona „kobiece sotnia” (жіноча сотня), która ćwiczyła technikę samoobrony razem z mężczyznami. Kobiety pilnowały wejścia na terytorium Majdanu i wykonywały inne ważne polecenia obrońców Majdanu. Koordynatorką tej sotni była Nina Potarska.

Ogromna liczba kobiet w różnym wieku i różnych zawodów, prawniczek, lekarzy, pielęgniarek, nauczycielek, emerytek, studentek, kobiet pracujących w domach pomagała bezinteresownie na Majdanie, przynosząc żywność, leki, wynosząc rannych, ratując im życie. Wśród wielu historii „cichego bohaterstwa” kobiet wyróżnia się historia „Mamy Tani”. Nazwali ją tak majdanowcy za to, że przynosiła rannym leki, mleko, wynosiła rannych z barykad z ulic Hruszewskiego i Instytuckiej, gdzie trwały walki z Berkutem, robiła majdanowcom opatrunki bezpośrednio na miejscu walk. Po rozpoczęciu rosyjskiej agresji na Donieck i Ługańsk zdecydowała się wziąć udział w wojnie na Donbasie i wraz z innymi ochotnikami majdanowcami poszła na front. Została ranna, po wyzdrowieniu powróciła do swojego batalionu. Z białą flagą zdecydowała się pójść do separatystów zabrać ciała zabitych żołnierzy ukraińskich. Separatyści ciała poległych żołnierzy ukraińskich oddali, a ją uwięzili. Przez 24 dni trzymali ją w podziemiach ługańskiego urzędu celnego. Wróciła na stronę ukraińską w momencie wymiany jeńców za schwytanych separatystów i rosyjskich żołnierzy. Była niezwykle odważną i pomysłową kobietą – owinęła się ukraińską flagą, na którą włożyła ubranie. Na fladze były zapisane nazwiska wszystkich jeńców ukraińskich, którzy byli więzieni w tym podziemiu. „Mama Tania” jest po dziś dzień przekonana, że po zakończeniu wojny i powrocie terytoriów okupowanych przez separatystów do Ukrainy powiesi tę flagę na budynku urzędu celnego w Ługańsku, gdzie wraz z innymi ukraińskimi żołnierzami i ochotnikami była więziona przez separatystów (Medy’k Mama Tanya, 2014).

Niesamowita jest także historia wolontariuszki, młodej kobiety Ołesi Żukowskiej, która pomagała na Majdanie od samego początku protestów leczyć chorych. Wynosiła rannych z barykad. 20 lutego została ranna. Kula z karabinu snajpera przebiła jej szyję koło tętnicy szyjnej. Cudem ocalała, ale w ostatnim momencie, tracąc przytomność, napisała na smartfonie, lokując tę informację w sieci: „Ja umieram” (Zhinky’ Majdanu, 2014; Ja vmy’ raju, 2014). Jej słowa razem z obrazem zakrwawionej kobiety walczącej o wolność i gotowej ponieść za to największą ofiarę – śmierć dotarły przez sieć do tysięcy ludzi w różnych krajach. Przykład ten nie jest jednostkowy, bowiem takich kobiecych aktów heroizmu na Majdanie było wiele.

Ogromna liczba kobiet aktualnie realizuje się w wolontariacie, jako lekarze i pielęgniarki w wojennych mobilnych szpitalach. Kobiety walczą na froncie jak żołnierze. W każdej chwili mogą ponieść największą ofiarę – daninę życia. Rola kobiety w społeczeństwie ukraińskim w ostatnich kilku latach nabiera nowego wymiaru.

Aktualnie ruch feministyczny w Ukrainie dąży do samookreślenia w kontekście kształcenia społeczeństwa obywatelskiego. Znajduje się więc na etapie kształtowania własnej strategii, celów, zasobów i wpływu na samookreślenie społeczeństwa. W tym procesie kształcenia rośnie wielka rola prasy, czasopism kobiecych,

które służą propagowaniu nowych idei, zaakcentowaniu ważnych problemów i podjęciu publicznej dyskusji. W realizacji tych celów ogromną rolę odrywają również nowe, mobilne media. Ruch kobiet próbuje odegrać ważną rolę w zburzeniu dotychczasowego światopoglądu u ludzi starszych i w średnim wieku, ukształtowanych w czasach radzieckiej dominacji. Rola ruchu feministycznego w Ukrainie nie miała nigdy tak ważnej roli do spełniania.

W Ukrainie aktualnie istnieje ponad 700 kobiecych organizacji, w tym 34 międzynarodowe i ogólnokrajowe. Wśród najbardziej wpływowych – „Żinocza Gro-mada”, „Żinky Ukrainy”, „Stowarzyszenie Kobiet Ukrainy”, „Ukraiński Żinoczy Fond”, „Wszzechukraińskie Kobiety Stowarzyszenie imienia Ołeny Teligi” i inne (Chy’ potriben feminizm, 2016; Buyanows’ka, 2012).

W 2014 r. powstało kilka nowych organizacji kobiecych, co było wynikiem zaistnienia nowej sytuacji społeczno-politycznej. Wśród nich „Ukraińska żinocza warta” („Українська жіноча варта”) – stowarzyszenie aktywnych działaczek, kobiet, które wspólnie uczestniczą w walce o niepodległość Ojczyzny, w walce o pokój i dobro kraju. Hasła zadeklarowane przez tę organizację to: solidarność, współpraca, odpowiedzialność za dobro kraju i społeczeństwa. Organizacja prowadzi kształcenie medycznej, wojskowej i psychologicznej wiedzy wśród kobiet ukraińskich. Od 2014 r. zajęcia z tego zakresu przeszło 30 000 kobiet we wszystkich regionach Ukrainy (Ukrayins’ka zhinocha varta, 2014).

Natomiast Wszzechukraińskie Kobiety Stowarzyszenie imienia Ołeny Teligi zajmuje się bezpośrednio problemami ochrony reprodukcyjnego zdrowia Ukraińców. Uczestnicy stowarzyszenia aktywnie współpracowali w napisaniu Narodowego programu ochrony reprodukcyjnego zdrowia.

Zarówno społeczeństwo ukraińskie, jak i inne kraje współczesnej Europy przeżywają problem demograficzny. Katastroficzne obniżenie współczynnika dzietności powoduje stopniowe zmniejszenie liczby ludności w wieku produkcyjnym. Problem ten jest związany z brakiem stabilności finansowej kobiet, rodzin z utrzymującą się nadal nie dość silną pozycją kobiety w społeczeństwie ukraińskim, jako wykryształizowaną z mentalności społeczeństwa Europy Wschodniej, ze zdrowotnością, opieką medyczną, a nawet z brakiem wiedzy ekologicznej i wielu innych czynników.

Po raz pierwszy problem ten w skali ogólnokrajowej próbował rozwiązać w 2005 r. prezydent Ukrainy Wiktor Juszczenko. Była zwiększona pomoc finansowa dla kobiet, które zdecydowały się na dzieci. Nowo powstałe państwo ukraińskie po raz pierwszy zadeklarowało problem materialnego zabezpieczenia matek. Przyznane wówczas kobietom fundusze zwiększyły skalę narodzin dzieci w Ukrainie. Również za prezydenta W. Juszczenki po raz pierwszy w skali ogólnopństwowej podniesiono następujące problemy do rozwiązania: ochrona rodziny, zdrowie kobiet i dzieci, adopcja opuszczonych dzieci, sierot i inne. Wówczas w Ukrainie

powstała duża liczba rodzinnych domów dziecka, zwiększono kilkanaście razy materialną pomoc dla tych rodzin, wprowadzono państwowe programy adopcji sierot. Rozpoczęto szeroko zakrojoną akcję w mediach, która miała doprowadzić do zmiany opinii publicznej, tak by zwiększyć tolerancję w społeczeństwie wobec samotnych matek i pomoc opuszczonym dzieciom. Kampania informacyjna była bardzo celna i przyniosła efekty (Mustafayev, 2013).

Najważniejsze kierunki współczesnego ruchu kobiecego w Ukrainie szeroko przedstawiono w prasie. Na początku drugiej dekady XXI stulecia było zarejestrowanych około osiemdziesiąt tytułów prasy kobiecej: medycznej, etnograficznej, rodzinnej, pedagogicznej, psychologicznej, religijnej, popularnej i innych. Najpopularniejsze kobiece czasopisma tematyczne to: „Медичні аспекти здоров'я жінки”, „Наша Берегиня”, „Життя і жінка”, „Пані”, „Дім і Сім'я”, „Самарянка”, „Бізнес Woman” i inne. Są one również najbardziej popularne wśród masowej publiczności. Do tych czasopism kobiecych należy zaliczyć również te, które są publikowane przez zagraniczne korporacje medialne – „Cosmopolitan”, „Elle”, „Домашний очаг”, „Лиза”, „Единственная”, „Добрые советы”, „Натали” i inne.

Współczesna prasa kobiet implementuje wiele funkcji społecznych – oświecenia, kształcenia, psychologiczną, doradczą, wsparcia organizacyjnego i inne. Jednocześnie te czasopisma stają się miejscami, gdzie prezentowane są aktualne problemy kobiet w społeczeństwie, stymulują do dyskusji i poszukiwania konwencjonalnych rozwiązań.

W ostatnich latach na rynku medialnym Ukrainy powstało kilka nowoczesnych internetowych czasopism online dla kobiet. „Коліжанка” („Koližanka”) ⁷ i „Тендітна” („Tenditna”) ⁸. Nowe projekty medialne celowo połączyły cechy popularnych i elitarnych czasopism dla kobiet z nowoczesnymi metodami przekazu informacji i kontaktów z czytelnikami, jak również prezentowania i prowokowania do dyskusji na temat aktualnych problemów współczesności.

Wydarzenia na Majdanie i działania wojskowe na wschodzie Ukrainy unaczyniły jeden z najpoważniejszych problemów współczesności – temat przemocy wobec kobiet w rodzinach. Należy zaznaczyć, że ten problem ostro wypłynął jeszcze w czasach radzieckiej dominacji, po wojnie w Afganistanie. Zarówno tysiące kobiet, jak i ich dzieci stało się ofiarami przemocy byłych wojskowych, którzy powracali do domu z ogromnymi psychicznymi zaburzeniami po przeżyciach afgańskiej wojny. Władze radzieckie nie interesowały się tym problemem. W ówczesnym społeczeństwie zarządzanym przez Moskwę, w społeczeństwie ukraińskim rządzonego przez władzę radziecką o tych problemach nie można było otwarcie mówić, jak i o pozycji, sytuacji i innych problemach kobiet w społeczeństwie.

⁷ <https://kolizhanka.com.ua/> [dostęp: 9.12.2018].

⁸ <https://tenditna-journal.com/> [dostęp: 6.11.2018].

Wojna w Donbasie znowu postawiła na „ostrzu noża” problem przemocy wobec kobiet. Zdemobilizowani wracający z wojny mężczyźni bardzo często przeżywają problemy psychiczne. Powracając do swojej rodziny, nie mogą się wyzwolić z syndromu wojny i są agresywni wobec swoich najbliższych – żon i dzieci. Aktualnie sytuacja jest jednak inna. Władze państwowe Ukrainy widzą problem. Chcą pomóc w asymilacji byłych wojskowych z resztą społeczeństwa. Powstały programy, które służą zapobieganiu przemocy w rodzinach uczestników działań wojskowych – „Powstrzymać przemoc w rodzinie”, „Wojna, która nie puszcza”, „Prawo na zdrowie” i inne (Rada uhvalili, 2017). We wszystkich regionach Ukrainy powstały liczne placówki psychologicznej rehabilitacji uczestników działań wojennych i członków ich rodzin. Pojawiło się wiele różnych praktyk psychologicznej rehabilitacji, np. przez aktywność, w tym intelektualną – malarstwo, teatr, muzykę, twórczość literacką, przy pomocy zwierząt i inne.

Negatywną opinię o ukraińskim ruchu kobiecym w okresie ostatniego dziesięciolecia stworzyły widowiskowe działania ruchu Femen, które w żaden sposób nie wiążą się z celami współczesnego ukraińskiego ruchu feministycznego. Współczesne feministyczne organizacje ukraińskie są dalekie od ruchu Femen. Ruch Femen, który ma swoich przedstawicieli na Ukrainie, nie deklaruje się jako ruch feministyczny.

Ruch Femen jest niezarejestrowaną publiczną organizacją międzynarodową. Powstał w roku 2008, swoje prowokacyjne, widowiskowe akcje rozpoczął w roku 2009. Ruch Femen w Ukrainie został założony przez ukraińskiego tak zwanego *femen-mena* Jewgienija Dowłatowa. Ruch posiada około dziesięciu aktywnych działaczek-studentek. Dowłatow stwierdził, że założył ruch dla wszystkich, jednak jego idea została skomercjalizowana i teraz w żadnym stopniu nie odnosi się do idei feminizmu. Założyciel Femen aktualnie już nie uznaje, że jego poglądy reprezentuje współczesny ruch Femen. W 2013 r. belgijskie przedstawicielki tego ruchu zadeklarowały zakończenie działalności, a przed tym w roku 2012 przedstawicielki rosyjskiego ruchu Pussy Riot również zaprzestały działać na pewien czas wskutek decyzji rosyjskiego sądu. W przypadku przedstawicielek Rosji była to jednak decyzja polityczna, inspirowana przez Kreml i rosyjską cerkiew. W rezultacie to wyrok rosyjskiego sądu zakończył ich działalność w Rosji (Tekst prigivora, 2012). Pojedyncze akcje działaczek odbywają się teraz poza Rosją.

W 2012 r. ukraińscy dziennikarze kanału telewizyjnego 1+1 przeprowadzili śledztwo, w rezultacie którego ustalono, że cztery aktywne uczestniczki ruchu dostają miesięcznie po około 1 tys. dolarów, a ich pobyt podczas akcji w Paryżu kosztował około 1 tys. euro na każdą osobę. Miesięczny wynajem nieruchomości dla celów ruchu dochodził do 20 tys. hrywien. Autorem logo tej organizacji był Rosjanin Artem Lebiediew. Ukraiński ruch Femen był finansowany przez amerykańskich i niemieckich oligarchów (Femen-Ukraine, 2017).

W podsumowaniu można stwierdzać, że ten ruch przede wszystkim dyskredytuje ruch feministyczny w skali ogólnoświatowej, bowiem obraz stworzony przez media po prowokacyjnych akcjach Femen, który dociera do przeciętnego odbiorcy, niewiedzącego niemal nic o prawdziwym feminizmie jako ruchu kobiecym, od początku formuje negatywne opinie i nieprawidłowe skojarzenia. Oprócz tego działania przedstawicielek ukraińskiego ruchu Femen stwarzają w świecie negatywną opinię o państwie, o Ukrainie, z którą przez odbiorców informacji kojarzony jest ruch Femen.

Wydarzenia polityczne ostatnich kilku lat w Ukrainie spowodowały przeniesienie akcentów działalności kobiecych organizacji na aspekty narodowowyzwoleńcze, narodowościowe, państwowe. Natomiast jednym z najważniejszych dzisiejszych zadań ukraińskiego ruchu feministycznego jest nabycie prawnego statusu kreatora społecznych i politycznych transformacji państwowych.

Ukraiński ruch feministyczny kształtował się od końca XIX w. Jego ideologiczne zasady zostały sformowane na terenach Ukrainy zachodniej i zwerbalizowane na łamach czasopism kobiecych wydawanych przez założycielkę ukraińskiego feminizmu, pisarkę Natalię Kobryńską. Nowy duch tego ruchu wskrzeszony został w okresie Ukrainy niepodległej, w końcu XX w. Wówczas wznowiły działalność kółka i organizacje kobiece zakazane w okresie reżimu radzieckiego. Powstało szereg nowych organizacji, tytułów prasowych, stacji telewizyjnych i medialnych związanych z nowymi mediami (internetowymi). Przed ruchem stanęły nowe cele, walka o budowę społeczeństwa obywatelskiego, realizacja nowych celów społecznych. Wydarzenia lat 2013–2014 w Ukrainie postawiły przed ruchem feministycznym kolejne wyzwania. Aktualnie ukraiński ruch feministyczny z uwagi na masowe zaangażowanie kobiet, które próbują aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym, pomagając, kreując nowe rozwiązania, stawia przed sobą wyzwania, które można nazwać celami cywilizacyjnymi, przed którymi stoi Ukraina. Należy jednak stwierdzić, że Majdan i agresja Rosji, wojna o Donieck i Ługańsk spowodowały ogromny wzrost potencjału społecznego ukraińskich kobiet. Nigdy w historii ukraiński ruch kobiecy nie miał takich szans wpływać na cele polityczno-społeczne jak w dniu dzisiejszym. Dziś ukraiński ruch kobiecy grupuje inne pokolenie kobiet. Pokolenie, które w wyniku wydarzeń politycznych chce zmian i chce je kreować.

Bibliografia

- Bazhan O. (2013), *Shistdesyatnyčtvo*, [w:] *Ency'klopediya istoriyi Ukrayiny*: u 10 t., t. 3, Ky'yiv.
- Buyanov's'ka M., *Genderni aspekty reprezentacyi gromads'koyi akty'vnosti v Ukrayini*, <https://naub.ua.edu.ua/2012/genderni-aspekty-reprezentatsiji-hromadskoji-aktyvnosti-v-ukrajini/> [dostęp: 14.05.2012].

- Chy' potriben feminizm Ukrayini?*, <https://kredens.lviv.ua/chu-potriben-feminism-ukraini/> [dostęp: 25.12.2016].
- Dzyuba I. M. (2009), *Kostenko Lina Vasy'livna*, [w:] *Ency'klopediya istoriyi Ukrayiny*: u 10 t., t. 5, Ky'yiv.
- «Femen» («Femen»), <https://femen.org/tag/femen-ukraine/> 14.11.2017 <https://tsn.ua/tags/Femen>
- Gors'ka A. (1996), *Chervona tin' kaly'ny'. Ly'sty', spogady', staty*, Ky'yiv.
- Medy'k „Mama Tanya” provela 24 dni u polonii, <https://tsn.ua/ukrainyna/medik-mama-tanya-provela-24-dni-u-poloni-de-bula-led-ne-zgvaltovana-chechencyami-387992.html> [dostęp: 26.10.2014].
- Mustafayev G., *Problemy' usy'novlennya v Ukrayini*, <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/269> [dostęp: 30.12.2013].
- Pagirya O., *Gender po-radyans'ky': navantazhennya zhinky' v SRSR zvuzhuvalo kolo obov'yazkiv cholovika, Ukrayins'ky' ty'zhden'*, 2012, # 10 (227) 7 bereznya.
- Smolyar L. *Olena Dobrograyeveva – shhy'ra pracivny'cy na ny'vi osvity' ukrayins'kogo narodu (1864–1888)*, “Nashe zhyttia – Our life”, 2002 lutyj, ч. 2, c. 1–4, unwla.org/ourlife/pdf/Our_Life_2002-02.pdf [dostęp: 2.02.2002].
- Smol'nicz'ka M., *Zhinka v radyans'komu suspil'stvi: oficijnj obraz i real'na prakty'ka*, http://history.org.ua/JournALL/xxx/xxx_2011_16/12.pdf
- Ukrayins'ka zhinocha varta*, <http://uavarta.org> [dostęp: 14.10.2014].
- Usy'novlennya : realiyi ta tendencyi. Rezul'taty' sociologichny'x doslidzhen'*, <http://sirotsky.net/upload/iblock/40a/40a784ba29300d483c9b0f2bc1bf1c65.pdf> [dostęp: 17.11.2009].
- «Ya vmy'rayu» – medy'k z Majdanu Olesya Zhukovs'ka, <https://znaj.ua/news/society/30267/a-vmirayu-medik-z-majdanu-olesya-zukovska.html> [dostęp: 24.11.2014].
- Zhinky' Majdanu: vid medy'chnoyi dopomogy' do zaxy'stu bary'kad*, <https://gurt.org.ua/news/recent/21309/> [dostęp: 7.03.2014].
- Zhinky' na Majdani: abo kuxnya, abo bary'kady'?*, <https://www.radiosvoboda.org/a/25252319.html> [dostęp: 4.02.2014].
- Zhinochy'j rux*. (1993), [w:] *Ency'klopediya ukrayinoznavstva*, t. 2, L'viv.
- Zhurnalistka stala FEMEN'istkoyu i diznalas', yaka zarplatnya za ogoleni grudy'*, „Ukrai'ns'ka pravda” – 2012. – 21, <http://femen.org> [dostęp: 21.09.2012].